

Den Norske Oljen i Lærebøkene

av

Pål Edvard Ljosland

Kand.nr. 637

Veileder: Nanna Paaske, Samfunnsfag

Avdeling for lærerutdanning

G5BAC3900

Institutt for grunnskole- og faglærerutdanning
Fakultet for lærerutdanning og internasjonale studier
Høgskolen i Oslo og Akershus

April 2014

Antall ord: 6489

Innhold

Sammendrag	II
Innledning	1
Bakgrunn og valg av tema	1
Presentasjon av problemstilling	3
Metode og teori	3
Lærebokanalyse som metode	3
Analyse av lærebøkene	4
1. <i>Global</i> (1976).....	6
2. <i>Inn i atomalderen</i> (1989).....	7
3. <i>Innblikk</i> (1999).....	9
4. <i>Makt og menneske</i> (2008)	10
5. <i>Underveis</i> (2008).....	12
Drøfting (bøkernes premisser)	13
M 74 og <i>Global</i> :	14
M 87 og <i>Inn i atomalderen</i>	14
L 97 og <i>Innblikk</i>	14
LK 06: <i>Makt og menneske</i> og <i>Underveis</i>	15
Konklusjon	16
Kildeliste	18
Vedlegg	I

Sammendrag

Denne oppgaven er en kvalitativ innholdsanalyse av fem ulike læreverk i samfunnsfag for ungdomstrinnet. Bøkene som analyseres er skrevet fra 1976-2008. Oppgaven undersøker hvordan den norske oljen blir presentert gjennom disse og hvordan denne fremstillingen har endret seg de siste 40 årene.

Oppgaven tar sikte på å svare på problemstillingen:

”Norges forhold til oljen- en eventyrlig fremstilling i skolen? Hvordan presenterer et utvalg lærebøker historien om den norske oljen, og på hvilke premisser?”

Lærebokanalysen tar for seg meningsinnholdet i de forskjellige bøkene (tekst, oppgaver og bildebruk). Den drøfter også bøkene i sammenheng med de forskjellige læreplanene de er skrevet ut i fra. Dette er for å finne ut hvordan fremstillingen av den norske oljen i samfunnsfaglærebøkene har endret seg over tid.

Oppgaven diskuterer viktigheten av lærebøker i klasserommet, og hvordan ulike læreverk har endret seg i takt med læreplanutviklingen. Analysen viser at det har eksistert en objektiv, tosidig framstilling av den norske oljen i samtlige bøker. Uansett læreplan, tar bøkene opp både positive og negative konsekvenser ved funnet, framstillingen og bruken av den norske oljen. Selv om alle bøkene gjør dette, ser en likevel en endring i forhold til bøkernes vinkling, oppsett og struktur. De eldre bøkene tegner en mer lokal fremstilling, mens de nyere bøkene løfter blikket opp og ut mot en mer global, sammensatt verden. I tillegg til dette er de nyere læreverkene mer utsmykket i form av differensiering, bilder og visuelle inntrykk enn de eldre bøkene.

Presentasjonen av den norske oljen i samfunnsfaglærebøkene er et komplisert fenomen.

Oppgaven prøver å forenkle dette ved å vise den historiske utviklingen rundt premissene for de forskjellige læreplanene og lærebøkene på en sammensatt, kritisk og analytisk måte.

Innledning

Bakgrunn og valg av tema

Samfunnsfag i grunnskolen er et svært omfattende og sammensatt fag. Det består av tre disipliner som i seg selv utgjør selvstendige fagkretser; historie, geografi og samfunnskunnskap. Til sammen danner disse en kompleks helhet. I skolen har delene av faget endret seg betraktelig gjennom historisk utvikling og ulike læreplaner. De atskillige læreplanene har hatt forskjellige premisser for hvordan faget skal organiseres og hva som skal vektlegges. Lærebøkene har i takt med denne utviklingen også endret seg mye, både når det kommer til innhold, struktur og vinkling.

Skal vi forstå nåtiden, er vi nødt til å forstå fortiden (Kjeldstadli, 1992). Det samme prinsippet gjelder for lærebøkene i skolen. For å forstå dagens ideelle lærebok, er det god hjelp i å studere den historiske utviklingen. Ved å se på endringene fra en læreplan til den neste, blir det enklere å forstå bøkens premisser og, som vi skal se: Historiene om samfunnet som endrer seg med tidene lærebokforfatterne lever i.

I likhet med samfunnsfaget er også lærebøkene kompliserte og sammensatte. De består av ulike kapitler, hovedemner og temaer. Skal en se på endringer over tid, blir det derfor vanskelig å ta for seg alle delene på en gang. På bakgrunn av dette ønsket jeg derfor kun å belyse et viktig tema i faget, nemlig utviklingen i fremstillingen av ”den norske oljen”: Et sammensatt tema med opp- og nedgangstider.

Oppgaven vil med et kritisk blikk ta for seg hvordan et utvalg norske lærebøker for ungdomstrinnet har belyst dette emnet. De utvalgte lærebøkene er skrevet mellom 1976 og 2008. På den måten vil vi kunne se hvordan lærebøkene og framstillingen av den norske oljen har forandret seg gjennom de fire siste læreplanene i skolen og i løpet av den tiden oljerikdommen ble en sentral støttepillar i den norske velferdsstaten.

Fordi læreboken ofte er den eneste faste felles referanserammen en klasse har, blir den nærmest automatisk en stor del av undervisningen (Skrunes, 2010). Faktisk er det slik at både lærere og elever ofte oppfatter det som står i lærebøkene som pensum (Koritzinsky, 2012). Hvorvidt norske lærere må bli flinkere til å bevege seg vekk fra lærebøkene og faktisk forholde seg til gjeldende læreplan, er en annen diskusjon. Læreren er nødt til å eie en så stor egen kompetanse i faget og rammeverket at han/hun klarer å trekke ut det som er det mest vesentlige fra boken (Skrunes, 2010). Uansett om en liker det eller ikke har læreboken (til tross for teknologisk

utvikling) blitt værende. Skal vi trene elever i kritisk dannelse, er det viktig å ha et bevisst forhold til de fortellingene og ”sannhetene” som fyller klasserommet.

Analyse av samfunnsfaglærebøker er en undersøkelse av det historiske innholdet som står i hver enkelt bok, og en undersøkelse av tiden de forskjellige bøkene er skrevet i. Hver enkelt lærebok er for det første en beretning (en påstand) fra den enkelte forfatteren som har skrevet den. Dette kan enten være en oppfattelse eller tolkning av historiske hendelser, et personlig interessevalg eller en tolkning av den gitte læreplanen. I tillegg er hver enkelt lærebok også en levning. Den forteller oss noe om hvordan samfunnet var da den ble skrevet (Kjeldstadli, 1992). Læreboken som kilde til fortida kan derfor være en mer pålitelig kilde til de rådende verdiene i forfatterens samtid- enn som et sannhetsvitne til endringene som engang fant sted.

Det er flere grunner til at jeg har valgt å skrive om nettopp norsk oljehistorie. For det første er det et tema som jeg personlig er opptatt av fordi det er meget omfattende og tar for seg mange viktige emner. De enorme verdiene oljen har skapt står i grell kontrast til de aktuelle truslene om global oppvarming. Norsk oljehistorie er dermed et sammensatt tema med en rekke faglige tilnærminger. En kan på mange måter kalle den et tveegget sverd: På den ene siden ser man den eventyrlige framstillingen om hvordan Norge ble en rik velferdsstat. På den andre ser en møtet mellom teknologi, natur, miljø, en rekke etiske spørsmål knyttet til bærekraft, et todelt norsk arbeidsmarked, skyhøye forventninger til velferdsstaten og taperne på det internasjonale markedet.

Den norske oljehistorien er også svært aktuell for tiden, blant annet gjennom den store norske filmsatsingen ”*Pioneer*” (Skjoldbjærg, 2013). Filmen er en konspiratorisk thriller som omhandler de tidlige stadiene av det norske oljeeventyret på begynnelsen av 80-tallet (Internet movie data base, 2013). I tillegg har Norsk teknisk museum i 2014 gjort en storsatsing på presentasjonen av norsk olje- og gass gjennom en ny, permanent utstilling. Utstillingen tar for seg fem hovedtemaer om norsk olje- og gassvirksomhet. Disse omhandler alt fra de første funnene i 1969 til globale linjer, arbeid, teknologi, energi og miljø. Utstillingen er finansiert i samarbeid mellom museet og Norsk Olje og Gass (Norsk Teknisk Museum, 2014).

Som fremtidig samfunnsfaglærer vet jeg at læreboken jeg velger å ta i bruk, kommer til å ha mye å si for min undervisning. Ved å utføre en innholdsanalyse av forskjellige lærebøker fra forskjellige tider tilegner jeg meg kunnskap både om de skiftende trendene i fortellingen om ”det sorte gullet” og hva som påvirker utvalget av innholdet i lærebøker. På den måten kan jeg ved senere anledninger i mitt yrkesliv bruke denne kunnskapen til å være kritisk til de bøkene jeg velger å benytte og fortelle ”sannhetene” som bøkene legger frem.

Vel vitende om lærebokas sentrale plass i undervisningen og oljens sentrale plass i norsk økonomi, er det verdt dvele ved hvilken fortelling mange av dagens bedriftsledere, teknologer, foreldre, lærere og politikere har fått med seg fra skolen om det norske "oljeeventyret". Dette former historiebevisstheten deres og er viktig for de valgene og avgjørelsene de gjør i dag (Lund, 2011). Dette gjør det svært spennende å analysere bøker fra ulike historiske epoker.

Presentasjon av problemstilling

Oljefunnet på norsk sokkel i 1969 var en oppdagelse mange trodde var umulig. Norge var i ferd med å bli en mektig oljenasjon. Noe tilsynelatende eventyrlig hadde funnet sted, men er det slik at alle eventyr ender godt?

Med disse spørsmålene i tankene ønsket jeg å kaste lys over og analysere fem forskjellige norske lærebøker for å evaluere utviklingen i fremstillingen av den norske oljen. Problemstillingen lyder:

"Norges forhold til oljen- en eventyrlig fremstilling i skolen? Hvordan presenterer et utvalg lærebøker historien om den norske oljen, og på hvilke premisser?"

Følgende spørsmål ble vesentlige gjennom min undersøkelse:

- Tar de opp miljøproblematikken?
- Er de framtidsrettet?
- Ser de kun på de økonomiske gevinstene, det positive utfallet og det "eventyrlige" med oljefunnet på begynnelsen av 70-tallet, eller tar de opp skyggesidene også?
- Har de et lokalt eller internasjonalt perspektiv?
- På hvilke premisser er bøkene skrevet?

Metode og teori

Lærebokanalyse som metode

Gjennom en analyse av forskjellige læreverk ønsket jeg å se på likheter og forskjeller, samt sammenhenger og fellestrekk. Fordi lærebøkene utgjør en betydelig del av samfunnsfagundervisningen gjør dette dem til interessante forskningsobjekter når vi skal belyse visse temaer innenfor faget (Skrunes, 2010). Læreren spiller den viktigste rollen når det kommer til undervisning, men lærerens elementære følgesvenn er og blir læreboken (Johnsen, Lorentzen, Selander, & Skyum-Nielsen, 1997).

På grunnlag av dette valgte jeg en kvalitativ analyse av meningsinnholdet i de respektive kapitlene. Dette går ut på å identifisere mønstre, sammenhenger og fellestrekk, eller forskjeller i

bøkene som er valgt ut (Larsen, 2007). Gjennom denne metoden vil jeg ta for meg et kategorisystem der jeg ser på forskjellige elementer i de ulike bøkene. Jeg vil gå dypere inn i hver bok samtidig som jeg vil sette dem direkte opp mot hverandre for å kunne se de direkte forskjellene og likhetene, samt utviklingen dem imellom.

”All historieskriving er tolkninger av fortiden, og den som skriver, er alltid preget av sin samtid og av personlige erfaringer og holdninger” (Tønnesson, 2002 s. 402). Lærebøkene er skrevet i forskjellige tider, på forskjellige grunnlag. Dermed vet man at det som er vektlagt i boken fra 70-tallet vil være annerledes enn det i boken fra 2000-tallet. Dette handler ikke bare om forfatteren, men om tiden forfatteren lever i og hvordan han/hun blir påvirket av denne. Ser man på dette i forbindelse med lærebokskrivning, blir det naturlig å rette blikket mot læreplanene. Disse sier mye om samtiden, politikken og verdensbildet som eksisterte da de ble skrevet. I drøftingsfasen vil jeg ta for meg nettopp sammenhengen mellom bøkene, læreplanene og tiden de forskjellige tilhører.

Selve lærebokanalysen går direkte på innholdet i bøkene (tekst, oppgaver ,bilder og illustrasjoner). Når man snakker om analyse av lærebokens tekst, er det flere spørsmål en burde stille seg i forhold til kunnskapsinnholdet:

Hvilken kunnskap er valgt ut, og hvilket kunnskapsunivers trer fram, hvordan tolkes og anvendes denne kunnskapen, hva er faktakunnskap og hva er tolkning, hvilket bilde tegnes det av samfunnet, av kulturen, av menneskelivet, hva oppfattes som sentralt, og hva er uteglemt m.m. Samtidig er lærebokteksten skrevet med sikte på bruk i en pedagogisk sammenheng og vil derfor alltid være preget av pedagogiske valg. (Skrunes, 2010 s. 65)

Fremgangsmåten for å få svar på min problemstilling blir basert både på disse spørsmålene til Skrunes, samt mine egne kritiske spørsmål som jeg nevnte innledningsvis. Forskningen blir en sammenheng mellom hva som står i de forskjellige bøkene, hvorfor nettopp det som står gjør det og hvordan de forskjellige bøkene er satt sammen (struktur, tekst, bilder, spørsmål osv.). Dette er både for å gi et sammensatt svar på hvorfor hver enkelt bok har vektlagt det de har gjort i henhold til den norske oljen og for å se hva som har endret seg.

Analyse av lærebøkene

Bøkene jeg har analysert er skrevet på bakgrunn av fire forskjellige læreplaner: M 74, M 87, L 97 og LK 06. Selv om de er skrevet på forskjellige premisser, betyr ikke det at man ikke kan sette dem kritisk opp mot hverandre. Analysen av innholdet i tråd med premissene de forskjellige forfatterne har for valgene de har tatt er det som blir vesentlig.

Før lærebokanalysen kunne iverksettes og utvalget av bøkene kunne skje, var det en rekke spørsmål som måtte besvares. For det første: Er dette et tema som går under geografi, samfunnskunnskap eller historiedelen av samfunnsfaget?

Etter at jeg hadde lest et bredt utvalg av lærebøker, fant jeg ut at det ville være mest hensiktsmessig å basere analysen på historiedelen av faget. Dette fordi jeg tidlig så at ”den norske oljen” i stor grad gikk igjen i historiebøkene og at det derfor ville være spennende å se på utviklingen i historiefremstillingen av tema fra 70-tallet frem til i dag.

Samtidig visste jeg at oljen (næringene) sammenfatter geografidelen av faget i samtlige læreplaner. Eksempelvis i form av kompetansemål fra LK 06:

Undersøkje korleis menneske gjer seg nytte av naturgrunnlaget, andre ressursar og teknologi i Noreg og i andre land i verda og drøfte premissar for berekraftig utvikling.

Undersøkje og diskutere bruk og misbruk av ressursar, konsekvensar det kan få for miljøet og samfunnet, og konflikstar det kan skape lokalt og globalt.

(Utdanningsdirektoratet, 2013)

Jeg inkluderte derfor geografidelen fra de bokseriene der oljen i mindre grad er fremtredende gjennom historiedelen. I tillegg måtte jeg ta forbehold om at de forskjellige bokseriene opererer ulikt. Noen serier deler inn i tre forskjellige bøker, andre har både geografi, samfunnskunnskap og historie i en perm. En av bokseriene hadde sammensetningen historie og geografi i et. Tidlig i forskningen så jeg at ”samarbeidet” mellom de tre disiplinene altså har endret seg over tid.

Til slutt landet jeg på fem læreverk som mer eller mindre er, eller har vært hyppig brukt i skolen. Alle hadde sitt egne særpreg, men de hadde en ting til felles; minst et delkapittel som omhandlet den norske oljen på et eller annet vis.

Det må nevnes at det var begrenset tilgang på bøker på skolens bibliotek. Jeg hadde kun et begrenset utvalg av lærebøker å velge mellom, ettersom noen allerede var utlånt eller ikke fantes på biblioteker i Oslo. Allikevel har jeg kommet fram til et representativt utvalg av bøker fra forskjellige tider og forlag.

I lærebokanalysen valgte jeg å sette opp et skjema der innholdet i bøkene ble komprimert til mindre tekst. På denne måten kunne jeg klarere se hva de forskjellige bøkene bestod av og hva de ulike forfatterne hadde vektlagt. Skjemaet inneholder følgende kategorier:

1. Navnet på boken
2. Hovedtekstinnhold (stikkordsform)
3. Spørsmål og oppgaver

4. Bildebruk

Først tok jeg for meg brødteksten og skrev ned hva de ulike kapitlene inneholdt (se vedlegg). Videre skrev jeg ned hvordan spørsmålene var formulert (hvor mange, hva de spurte om osv.). Til slutt tok jeg for meg bruken av tabeller, bilder, illustrasjoner, faktabokser, kart osv. Da jeg hadde gjort dette med alle bøkene fikk jeg en oversikt over likhetene og ulikhetene ved dem. Det gjaldt både mengde, innhold og struktur.

Gjennom analysen fikk jeg en bred kunnskap over hva de forskjellige læreverkene og læreplanene vektla. Jeg vil nå presentere funnene fra hver bok:

1. *Global (1976)*

Analyse av *Global - Geografi og historie for grunnskolen - Norden* s. 142-151 (Tornås & Solberg, 1976)

Global er et spennende læreverk i denne analysen på flere vis. For det første er boken den eldste av de fem bøkene, og ble skrevet på den tiden da Norge faktisk oppdaget oljen. For det andre er dette en bok som både er geografi og historie i et og samme bind. På baksiden av bokomslaget står det følgende: ”Det er i denne boka lagt vekt på å realisere hovedintensjoner i Mønsterplanen, først og fremst å vise sammenhengen mellom naturgrunnlag, næringsliv og samfunnsliv, og mellom nasjonale og globale forhold” (Tornås & Solberg, 1976, bakside av bokomslag). Sammenhengen mellom naturgrunnlag, næringsliv og samfunnsliv er nettopp det den norske oljen handler om, så en sammenslåing av fagdelene er i denne sammenhengen forståelig.

Tekstinnhold:

Selv om boken er skrevet tidlig i Norges oljehistorie, tegnes tydelig en forventning til at oljen vil komme til å ha mye å si for Norges økonomiske framtid. I starten av kapittelet står det: ”Oljen kan komme til å bety mye for landet vårt økonomisk, og staten har satt opp en rekke ”oljelovregler” som sikrer Norges interesser” (Tornås & Solberg, 1976 s. 147).

Samtidig presenterer boken en stor skepsis til oljeindustrien. Nedlagte gårder, lokal forurensning, utslipp i atmosfæren og det faktum at olje- og gass ikke er en evigvarende ressurs er bare noen av de negative sidene boken angir.

Kapittelet avsluttes med en ”du har lest”-del. Denne forklarer tydelig hva kapittelet faktisk tar opp:

...Olje, gass og kull er *ikke* evige ressurser. De er blitt til gjennom mange hundre millioner år, og det oljeselskapene tar ut og vi bruker, er borte for alltid.... I dette kapittelet lærte du

først litt geologi, spesielt om hvordan olje og gass er blitt til. Så fikk du høre hvordan vi mennesker utnytter denne naturressursen, og til slutt hvilken betydning olje- og gassfunn kan få for Norge og Norden. (Tornås & Solberg, 1976 s. 151)

Spørsmål/oppgaver:

Kapittelet starter med et ”før du leser” spørsmål. Det er ment til å få elevene til å undres og bli nysgjerrige før de starter lesingen. Spørsmålet lyder: ”Hvorfor er olje og gass så viktige ressurser i vår tid?” (Tornås & Solberg, 1976 s. 143). I slutten av kapittelet finner vi 8 oppgaver som omhandler oljen. Disse er alle mer eller mindre omfattende spørsmål som får elevene til å tenke og konstruere egne svar. Til tross for dette ser vi endog en påvirkning fra M74 på grunn av en viss differensiering (dette vil jeg komme tilbake til i drøftingsfasen).

Bildebruk:

Bildebruken i dette kapittelet omhandler hovedsakelig sorte silhuetter og et fotografi. Det er en silhuett av et boretårn med brennende gass og en annen av en oljeplattform i Nordsjøen. Mot slutten av kapittelet er det et sort/hvitt fotografi av et barn som ”piller” i oljesøl i fjæra. Grunnen til denne begrensede bruken av bilder er mange. For det første fantes ikke teknologien til flotte glaserte fargebilder i bøker på 70-tallet. Det kan også ha vært et økonomisk spørsmål innad i forlaget. Det koster nemlig mye penger å ha store flotte bilder i lærebøkene. Lærebøkene på denne tiden var mer sparsommelige i form av bilder og oppsett. Dette var nok fordi det som ble vektlagt var hovedtekstinnholdet. Forskning har senere vist at læring skjer gjennom et symbolsk samspill (Imsen, 2012). Dermed er sammensetningen mer vesentlig i nyere lærebøker enn i de eldre.

Konklusjon:

Boken fører en viktig vinkling; tosidigheten mellom det positive og negative. Den har en noe lokal vinkling, ettersom den i hovedsak ser på nordiske forhold. Det oppgis noe om utslipp i atmosfæren, men de negative konsekvensene omhandler for det meste Norge og Norden. Selv om tekstinnholdet er godt, er boken preget av en noe traus oppbygning og design. Spørsmålene er lite varierte i form av funksjon (finne svar i teksten), selv om de er varierte i form av vanskelighetsgrad. Alt i alt er boken et godt forsøk på å nå målene fra M74. Sett med moderne øyne, mangler den allikevel forventet differensiering og variasjon.

2. Inn i atomalderen (1989)

Analyse av *Inn i atomalderen – Historie 3* (Samfunn 7-9 trinn) s. 170-177 (Sveen & Aastad, 1989)

Inn i atomalderen er skrevet da den norske oljevirkksomheten for alvor hadde blitt lukrativ og ”jappetiden” var i full sving. Boken er skrevet på grunnlag av M87, og er preget av norsk politikk, skepsis, nøytral fremstilling av det positive utfallet og kamp for miljøet. Boken er sammensatt av flere forskjellige elementer, og bærer tydelig preg av ulikt syn blant de norske partiene og den store EF-debatten. Samtidig legges det ikke skjul på at 1969 var et merkeår, og at funnet av den norske oljen kan sees på som starten på et eventyr.

Tekstinnhold:

Hovedteksten starter med en oppsummering av regjeringene som satt fra midten av 60-årene frem mot 80-tallet. Et stor del tar for seg ”høyrebølgen” og den store EF-debatten. Etter noen sider tar boken opp ”olje og nedgangstider” der både oljesuksessen og oljekrisen i 1973 omtales. Resten av kapitlet omhandler ”opprør og miljøkriser” og ”kampen om miljøet”.

Spørsmål/oppgaver:

På siste side av kapitlet finner vi 10 spørsmål og 8 oppgaver. Rundt 3-4 av disse spørsmålene omhandler oljen. Spørsmål som ”Når og hvor ble det første norske oljefunnet gjort?” (Sveen & Aastad, 1989 s. 177) kan nevnes som eksempel på spørsmål i denne boken. Historieboken tar for seg én større oppgave som omhandler oljen, men denne er ment å bruke sammen med geografiboken; ”Mennesket og ressursene”. Altså ser det ut til at de to bøkene er ment å brukes hyppig sammen i læreverket og under dette temaet. Vi finner her et likhetstrekk med ”*Global*” der bøkene er i samme perm.

Bildebruk:

Denne boken bruker fotografier, tabeller og illustrasjoner hyppig. Innledningsvis viser den bilder av forskjellige politikere (Trygve Bratteli, Anders Lange, Kåre Willoch, Gro Harlem Brundtland og Carl I. Hagen). Videre er det fotografier av alt fra Ekofiskfeltet og den ødelagte Alexander Kielland-plattformen til fotografier av forskjellige miljødemonstrasjoner.

Konklusjon:

Dette læreverket legger stor vekt på norsk politikk (bakgrunnen for valgene som ble tatt). Boken viser, i likhet med ”*Global*”, en tydelig objektiv tosidighet med både positive og negative konsekvenser av oljen. Selv om perspektivet ligger kraftigst på Norge og hva som hendte her, har den et begrenset internasjonalt syn på miljø og negative konsekvenser av oljebruken.

Boken er nytenkende i forhold til ”*Global*” med tanke på design, struktur og differensiering. Selv om få av spørsmålene omhandler oljen, er de mer varierte i form, funksjon og

vanskelighetsgrad. Bildebruken er mer variert og i farger, noe som er gunstig med tanke på læring. Er bildene gode, kan elevene ofte få mer ut av dem enn selve teksten (Skrunes, 2010). Selv om bildene i denne boken er klare og tydelige, er de noe ensidige med mange bilder av personer. De er ikke åpne for stor diskusjon, og det er heller ikke avbildet noen særlig kontroversielle saker.

Alt i alt viser boken en positiv lærebokutvikling (fram mot det vi i dag ser på som ideelt), men den har sine mangler i form av differensiert innhold og oppbygning. Boken sier lite om olje som ressurs, men jeg tar forbehold om (og forventer) at dette nevnes i geografidelen av læreverket.

3. Innblikk (1999)

Analyse av *Innblikk – Historie 10* s. 158-163 (Lund & Indresøvdde, 1999)

Innblikk er en godt sammensatt bok. Den består av organisert tekst, kart, fotografier og tabeller. Boken framstiller den norske oljen systematisk fra oljefunnet til politikken, industrien, miljørisikoen, bruken av oljepengene og lokale negative konsekvenser.

Tekstinnhold:

Fokuset i denne boken går hovedsakelig på sammenhengen mellom norsk olje og norsk næringsliv. Boken tar for seg opptakten til olje- og gassfunnene, politikken (norske partier, midtlinjeavtalen og Statoil) og generelt om hvordan oljeindustrien fungerer. Videre vektlegger boken miljørisikoen. Den tar opp sikkerhetstiltak rundt utslipp og katastrofer (oljelekkasjer og ulykker). Avslutningsvis tar boken opp hvordan oljen erstatter andre norske næringer og utkonkurrerer tidligere fastlandsnæringer. Altså ser også denne på de to sidene: gevinsten/eventyret og skyggesiden med utslipp og konkurranse.

Spørsmål/oppgaver:

Spørsmålene og oppgavene kommer opplistet i slutten av kapittelet. De er inndelt med spørsmål først, deretter oppgaver. Det er åtte spørsmål som direkte omhandler oljen. Disse spørsmålene er såkalt beskrivende (Koritzinsky, 2012). Det vil si at elevene kan finne svaret på spørsmålene ved å gå tilbake i teksten og finne ut hva, hvem, hvor, hvorfor osv.

Det er også seks større oppgaver i boken som på en annen side er langt mer avanserte. Disse oppgavene omhandler analyse av kart, bruk av atlas, diskusjon og sammenligning. Elevene må her svare med egne ord og konstruere vettuge svar ut ifra det de har lest. På en måte kan man si at oppgavene er tilpasset slik at spørsmålene er enklere og oppgavene er mer krevende.

Bildebruk:

Bildebruken i dette læreverket er både omfattende og variert. Bildene inkluderer alt fra fotografier av offshore-arbeid, oljeplattformer og Kong Olav på trikken til kart, tabeller og faktabokser. Bildene er etter min mening langt mer hensiktsmessige og åpne for diskusjon enn i de foregående bøkene. Dette er fordi de viser svært varierte hendelser og innhold.

Konklusjon:

Innblikk gir et nyansert og variert ”innblikk” i den norske oljehistorien. Boken vektlegger viktigheten av oljen i norsk næringsliv, samtidig som den tar opp miljørisikoen.

Svakheten med dette læreverket er at den i mindre grad ser på det internasjonale aspektet av oljen (både økonomisk og miljømessig). Den tar opp risikoen ved ulykker og lignende, men sier svært lite om utslippene i atmosfæren og de globale utfordringene.

Struktur –og innholdsmessig er boken god. Den har variert bildebruk, gode tabeller, faktabokser og kart, samtidig som den har tilstrekkelige og varierte oppgaver/ spørsmål. Det skinner tydelig gjennom at differensiert undervisning er mer vektlagt i L97 enn i tidligere læreplaner. Dette er på grunn av bokens struktur, innhold og variasjon. Oppsettet gjør boken langt mer lettlest enn sine forgjengere. Dessuten er oppgavene laget slik at de passer godt til gruppearbeid, noe som var svært betydningsfullt i L 97 (Det kongelige kirke-, utdannings- og forskningsdepartement, 1996).

4. Makt og menneske (2008)

Analyse av *Makt og menneske – Historie 10* s. 24 (Ingvaldsen & Kristensen , 2008) og *Makt og menneske – Geografi 10* s. 104-123 (Strindhaug & Haagensen, 2008)

Da jeg startet analysen av ”Makt og Menneske” historie 10, fant jeg tidlig ut at oljedelen i denne boken var svært snever. Innholdsmessig dreide det seg om en halv side tekst med to små spørsmål og kun et fotografi. Min første tanke var at det var merkelig at en så ny bok (2008) tok for seg så lite om den norske oljen. Etter hvert gikk det opp for meg at det måtte finnes noe mer i geografiboken. LK 06 opererer slik at det er geografidelen som tar opp tema; ressurser (Utdanningsdirektoratet, 2013). Gjennom analysen av læreverket ble jeg derfor nødt til å ta for meg både historie- og geografibøkene.

Etter at jeg fikk analysert kapittelet om oljen (*Jakten på ”det sorte gull”*) i geografiboken, innså jeg at de hadde tatt for seg langt mer enn denne halve siden i historieboken. Det var cirka 20 sider som handlet om olje. Ikke alle sidene omhandlet den norske oljen, men de tok for seg et større internasjonalt syn på oljevirkosomhet.

Tekstinnhold:

Det som går igjen i innholdet i dette læreverket (i både geografi og historie) er det internasjonale aspektet ved at Norge ble en oljenasjon. Viktigheten av at Norge selv tok styringen og at staten eier mesteparten av oljen virker som hovedaspektet med kapitlet. Kapitlet skildrer tydelig at Norge skiller seg fra andre nasjoner når det kommer til forvaltningen av oljepengene. I geografiboken kommer det klart frem de mer negative konsekvensene av oljeutvinningen på verdensbasis. Ord som: korrupsjon, taperne i ”oljeverden”, miljøutslipp, pengegriskhet, terrorisme og brudd på menneskerettigheter er bare noen av begrepene som blir belyst gjennom dette kapitlet. Her skildres en rå og ærlig verdensoppfatning som viser at oljeeventyret på mange måter kan sees på som en tragedie. Samtidig fortelles historien om velferd, arbeidsplasser, eventyrlig rikdom og oljefondet som suksesshistorie i Norge.

Spørsmål/oppgaver:

Spørsmålene og oppgavene i denne bokserien er både varierte og differensierte. De dukker opp underveis i teksten, og det finnes ingen oppramsing av oppgaver mot slutten av kapitlet. Både spørsmål og oppgaver varierer i vanskelighetsgrad og innhold. Det starter fra det helt ”enkle” som ”Når ble det første oljefeltet oppdaget, og hva het det?” (Ingvaldsen & Kristensen , 2008), videre til oppgaver som fører til egen refleksjon, bruk av internett, studering av tabeller og begrunnelser av svar.

Bildebruk:

”Makt og menneske” bruker svært mange fotografier for å illustrere sine temaer. Vi snakker her om fotografier av alt fra majestetiske norske oljeplattformer til sultende barn i andre oljenasjoner. Bøkene bruker også hyppig kart, tabeller, logoer og flagg. Bort imot alle bildene er beskrevet med en tekst som forklarer hva bildet viser.

Konklusjon:

Det er tydelig at bokserien har vektlagt at det alltid finnes to sider av samme sak. Det males på en måte et glansbilde og en skyggeside på en og samme tid. I søken etter den perfekte lærebok er det nettopp dette man ønsker seg; objektivitet. Denne flersidigheten er med på å skape nysgjerrighet hos elevene. Den sier ikke nødvendigvis hva som er rett og galt, men fører til at elevene selv må ta et standpunkt og danne sine egne meninger.

”Bøkene må være preget av flersidighet i utvalget av fakta, i beskrivelser av sammenhenger og i tolkning av lærestoffet” (Koritzinsky, 2012 s. 221). Først når elevene selv kan gjøre en egen tolkning og få en oppfattelse av historien kan vi nærme oss det vi kan kalle en god lærebok. Av mange års erfaring vet vi at det såkalte ”Flaskepåfyllingsprinsippet” ikke fungerer. Dette går ut

på at man ser på elever som en kilde som en kan fylle med kunnskap på lik linje som man fyller vann i en flaske. I følge konstruktivistisk tankegang, konstruerer elevene selv sin egen kunnskap (Imsen, 2012). I dagens skole skal derfor både læreren og boken fungere som en veileder for elevenes læring. Man kan tydelig se at ”Makt og menneske” har vektlagt nettopp dette.

”Makt og menneske” har en tydelig internasjonal vinkling. Tidligere har historiebøkene vært mer rettet mot hva som skjedde i Norge. I dette nyere læreverket, ser vi at synet er rettet opp og ut mot verden. Grunnene til det kan være mange, men jeg mener bevisst at dette er fordi vi gjennom en teknologisk utvikling har fått en langt mer sammenvevd, globalisert verden. Om noe skjer på andre siden av kloden i dag, får vi vite det innen få minutter gjennom internett. Slik var det ikke på 70-og 80-tallet. Dermed var det mer naturlig for bøkene fra denne perioden å rette hovedfokuset mot det nære

5. *Underveis* (2008)

Analyse av *Underveis – Historie 10* s. 86-92 (Skjøsberg, 2008) og *Underveis – Geografi 9* s. 176-190 (Birkenes & Østensen, 2008)

Underveis er kanskje det mest brukte læreverket for ungdomstrinnet i Norge. De skriver selv på sine nettsider at: ”UNDERVEIS har vært det ledende læreverket i samfunnsfag for ungdomstrinnet (*Underveis*, 2008)”. Derfor er dette et meget spennende læreverk å analysere: Hvorfor velger så mange skoler å bruke nettopp denne boken?

Jeg fant tidlig ut at dette læreverket har tatt for seg den norske oljen i stor grad. De skriver om det i både historie, geografi og samfunnsfagsdelen av læreverket. Jeg ønsket derfor også å se på geografidelen som tok for seg den norske oljen. Geografiboken for 9. trinn belyste oljen og oljevirkosomhet i stor grad. Jeg tok derfor med denne som en del av analysen.

Tekstinnhold:

Sidene om norsk olje i historiedelen av *Underveis* kan mildt sagt betraktes som en eventyrlig framstilling av den norske oljen. Ord som oljeeventyr, rikdom, voldsom suksess og svært verdifull resurs er bare noen av ordene som brukes for å beskrive det norske oljefunnet. Boken starter med å presentere funnet av den norske oljen, videre til hvordan oljen blir pumpet opp og til slutt hvordan oljepengene var med på å redde Norge i en global økonomisk krise.

Boken maler et glansbilde av den enorme ressursen oljen var og er. Heldigvis er geografiboken fra 9. trinn med på å male et mer nyansert bilde av den norske oljen. Her presenteres dagens produksjon, bruken av oljepengene og sammenhengen mellom olje, gass og miljø.

Spørsmål/oppgaver:

I historiedelen av dette læreverket er det ikke snakk om mange oppgaver og spørsmål rundt den norske oljen. Det er tre ”husker du”-oppgaver og en litt større oppgave rundt temaet. Det vil si at det ikke er vektlagt stor refleksjon rundt oljevirkksomheten i denne boken. I geografidelen finner vi 15-20 spørsmål og oppgaver som tar opp oljen i positiv og negativ forstand.

Bildebruk:

Det er to fotografier med olje som tema i historieboken. Et av en oljeplattform i Nordsjøen og et sort/hvitt bilde av nordmenn som går på ski (lykkelige nordmenn). Faktaboksene er konsise og inneholder nyttig informasjon. På slutten av kapittelet er det en god oppsummerende faktaboks med et spørsmål som blir besvart med flere ulike punkter.

Oljen er tydelig representert gjennom bildebruken i geografiboken. Til og med forsiden av boken viser en oljeplattform. I oljekapittelet finner vi kart, fotografier, tabeller og faktabokser.

Konklusjon:

Læreverket *Underveis* er grundig gjennomført på mange måter. Gjennom geografiboken blir problemstillingen: ”De største miljøproblemene med olje og gass skjer likevel når vi bruker dem. Hvorfor?” (Birkenes & Østensen, 2008 s. 181) tatt opp. Boken tar opp spørsmål som få av de tidligere bøkene tar opp, nemlig de store klimautfordringene som påvirkes av oljebruken. Her blir et globalt og internasjonalt problem fremstilt, noe som er med på å gjøre dette læreverket til et godt læreverk sett med moderne øyne. Det består av variasjon, tosidighet, differensiering, og struktur: elementer som er vesentlige i LK 06.

Drøfting (bøkens premisser)

Skrunes baserer lærebokens plass i skolen på Steffan Selanders fem funksjoner:

- Den er et redskap for undervisning og læring.
- Den samler opp kunnskap og innsikt som anses som grunnleggende og viktig.
- Den gir en form for felles referanseramme med betydning for samtale, formidling og samhörighet.
- Den utgjør et første innsteg i det kunnskapsunivers som de ulike fagene leder inn til.
- Den er et kontrollredskap. (Skrunes, 2010, s. 15)

Uansett tid og utvikling, er læreboken et objekt både læreren og elevene kan samles om og lære av. Dette gjør at bøkene til alle tider (uansett læreplan) har vært grunnlaget for mye av

samfunnsfagundervisningen. Jeg vil nå drøfte hver enkelt bok fra analysen i samspill med de forskjellige læreplanene de er skrevet ut i fra:

M 74 og *Global*:

Mønsterplan for grunnskolen i 1974 skilte seg fra tidligere planer på mange måter (Imsen, 2009). Planen var en såkalt rammeplan. Det vil si at det ikke lenger var satt noen minstekrav til hva elevene måtte kunne, men at de til og med 9.klasse skulle gå i en samlet klasse. Lærerne sto friere til å velge hva som skulle med og hva som kunne utelukkes. Dette førte til mer faglig frihet. Samtidig sto det tydelig eksempler på hvilke temaer som *kunne* finne sted i forskjellige fag, emner og klassetrinn. I geografidelen står det for eksempel at ”*Det globale perspektiv bør hele tiden danne bakgrunn for geografiopplæringen*” (Kirke- og undervisningsdepartementet, 1974 s. 177). En ser altså at det fantes obligatoriske emner og hovedområder, men ikke faste punkter som læreren var nødt til å følge, kun forslag.

M74 var den første læreplanen som tok for seg en bestemt pedagogisk differensiering: ”Det en ønsker å oppnå ved en differensiering, er å tilpasse undervisningen og skolearbeidet så langt som mulig til den enkelte elevs forutsetninger” (Kirke- og undervisningsdepartementet, 1974, s. 29). Nå har ikke jeg analysert bøker fra perioden før M74. Det blir derfor vanskelig for meg å se en endring fra det ene til det andre.

Global er et læreverk som inneholder noe differensiering, men svært lite sett med dagens øyne. Meningen med differensiering i M74 var mer at det skulle være differensiering innad i klassen, ikke nødvendigvis innad i lærestoffet. I dagens skole ønsker man (med mindre eleven har en individuell opplæringsplan) at læreverkene er såpass tilrettelagt at de forskjellige elevene kan følge de samme bøkene (Utdanningsdirektoratet, 2011).

M 87 og *Inn i atomalderen*

Denne læreplanen var på mange måter lik forgjengeren, men med to vesentlige forskjeller (Imsen, 2009). Friheten til å velge lærestoff ble begrenset og lærestoffet var ikke angitt for hvert årstrinn, men i treårsbolker (1.-3., 4.-6 og 7.-9.). Et viktig nytt hovedemne i M 87 var ”*Det norske samfunnet i forandring*” (Imsen, 2009). Dette norske perspektivet finner vi tydelig i *Inn i atomalderen*. Norsk politikk, økonomi og samfunnsliv står vesentlig i kapittelet om den norske oljen. Strukturmessig finner vi ikke store forandringer fra M 74, men denne boken har noe mer differensierte oppgaver og flere fargebilder.

L 97 og *Innblikk*

L 97 var revolusjonerende på mange måter. Vi fikk en 10-årig grunnskole, en egen generell del av læreplanen (1993), prinsipp og retningslinjer og mål for fag (Det kongelige kirke-,

utdannings- og forskningsdepartement, 1996). Den skiller seg fra tidligere læreplaner på grunn av formen den er lagt frem på. Planen har beveget seg vekk fra hvordan læreren underviser, og inn på hva elevene skal gjøre. Den store svakheten med L 97 var at den var overfylt av krav. Friheten som lærerne en gang hadde hatt i form av arbeidsmåter ble fjernet (Imsen, 2009). Vi ser dette i *Innblikk* særlig gjennom oppgavene fordi de sier at elevene skal diskutere, sammenligne, samarbeide og anvende.

Når det kommer til den norske oljen står det "...Gjere seg kjende med bakgrunnen for og følgene av...oljeutvinninga i Nord-sjøen" (Det kongelige kirke-, utdannings- og forskningsdepartement, 1996 s. 186). Ta for seg bakgrunnen og følgene av oljen er det boken gjør. Det internasjonale aspektet er mer eller mindre utelukket.

LK 06: Makt og menneske og Underveis

"...Moderne lærebøker forutsetter at leseren selv må ta ansvar for å "designe" sin mening" (Askeland, Maagerø, & Aamotsbakken, 2013 s. 147). Dagens lærebøker er langt mer sammensatte enn tidligere. Brødtekst, oppgaver, spørsmål, grafer, bilder og tekstbokser er noen av de elementene dagens elever blir møtt med. Lærerne må dermed velge ut bøker som passer formålet på best mulig måte.

LK 06 førte til at hver enkelt skole fikk tilbake sin handlefrihet. Det var ikke lenger snakk om hvordan man skulle gjøre ting, eller hvilken kunnskap elevene skulle sitte igjen med. Fokuset lå nå på elevenes *kompetanse* (Imsen, 2009). Fokuset på prosess, gikk til fokuset på resultat.

I den generelle delen av kunnskapsløftet står det: "Det pedagogiske opplegget må vere breitt nok til at læraren ledig og lagleg kan møte elevforskjellane i evner og utviklingsrytme" (Utdanningsdirektoratet, 2011).

Perspektivet i LK 06 er bredere, mer differensiert og mer anvendelig enn tidligere lærebøker. Dette er lett for meg å si, fordi jeg hører til den lærergenerasjonen som tilhører nettopp denne læreplanen. Hadde du spurt meg om 20 år, ville svaret mest sannsynlig vært svært annerledes.

Konklusjon

I denne oppgaven har jeg forsøkt å svare på problemstillingen:

”Norges forhold til oljen- en eventyrlig fremstilling i skolen? Hvordan presenterer et utvalg lærebøker historien om den norske oljen, og på hvilke premisser?”.

Analysen tok for seg meningsinnholdet i kapitlet om ”den norske oljen” i fem forskjellige læreverker i samfunnsfag for grunnskolen.

Før jeg startet analysen, satt jeg med en forventning om at lærebøkene i samfunnsfag gjennom tidene har presentert et eventyrlig og positivt syn på funnet av den norske oljen. Gjennom lærebokanalysen fikk jeg se hvordan fremstillingen av den norske oljen faktisk er, og hvordan den har forandret seg de siste 40 årene. De viktigste endringene som har funnet sted går både på vinklingen, innholdet, utformingen og strukturen i bøkene. Vinklingen har beveget seg fra et nært, lokalt synt til en global og internasjonal tilnærming. Innholdsmessig ser man en utvikling fra forventning og skepsis til suksess og rikdom og til slutt en mer global fremstilling. De nyere bøkene er langt mer sammensatte enn de eldste. De inneholder langt flere bilder, illustrasjoner, kart og tabeller, og mye større variasjon i form av oppgaver og struktur.

Det mest overraskende med mine funn var at det i alle bøkene (i varierende grad) presenteres en tosidig objektivitet. De positive gevinstene med hensyn til rikdom, arbeidsplasser og teknologisk utvikling blir presentert side om side med de negative konsekvensene som omhandler skade på nærmiljø, atmosfære og taperne på det internasjonale plan. Jeg har vist at mens læreboken fra 70-tallet i stor grad la vekt på lokale konsekvenser (positive og negative) så legger lærebøkene fra 2000-tallet vekt på globale sider ved de norske oljeressursene. Men felles for dem alle er en tydelig objektivitet.

Jeg har funnet ut at strukturen, innholdet og vinklingen i de forskjellige verkene kan relateres til tiden de er skrevet, den gitte læreplanen og holdningene til forfatteren. Altså er det mange faktorer som spiller inn på hvordan innholdet og tankegodset har blitt utformet. De ulike bøkene er forskjellige fordi de er skrevet i forskjellige tider. Premissene og det som blir vektlagt er hele tiden i samspill med verdenssyn og historisk utvikling. Fremstillingen vil eksempelvis bli endret om ting man ikke visste da boken ble skrevet blir oppdaget. Derfor er miljø mer vektlagt i de nyere bøkene, rett og slett fordi man nå vet at utslipp fra oljen er med på å ødelegge jorda vår.

I likhet med hele verdenshistorien er skolen i konstant utvikling. Dermed blir lærebokforskning både en analyse av beretning og levning (Kjeldstadli, 1992). Vi som lever i dag har et syn som vi mener er det riktige. Dette kan endre seg i fremtiden, i likhet til tidligere. Vi må likevel få fram i skolen det vi synes er viktig i vår tid: Å bevare jorden gjennom bærekraftig utvikling.

Det finnes mange grunner til at lærebokutviklingen har gått den veien den har. Slik jeg ser det har det å gjøre med fremveksten av et globalt finansmarked med raske skifter, økt etterspørsel etter drivstoff, og en kommunikasjonsrevolusjon- der informasjon går raskt. Samtidig har det blitt klart og tydelig at vi har store globale utfordringer å løse sammen. Problemet er bare at vi mangler muligheter til overnasjonal kontroll. Dermed er det et økende sprik mellom behov for politisk kontroll og muligheter til styring. I så måte har skolen fått et enda viktigere oppdrag: Å synliggjøre at den enkeltes valg har globale konsekvenser.

Til tross for dette kan jeg konkludere med at lærebøker alltid vil endre seg og være preget av sin samtid. De vil aldri bli fullkomne eller perfekte.

Kildeliste

Askeland, N., Maagerø, E., & Aamotsbakken, B. (2013). Læreboka - Studier i ulike læreboktekster. I E. S. Tønnessen, *Læreboka som kunnskapsdesign* (s. 290). Trondheim: Akademika Forlag.

Birkenes, J., & Østensen, U. E. (2008). *Underveis - Geografi 9 - Samfunnsfag for ungdomstrinnet*. Oslo: Gyldendal.

Det kongelige kirke-, utdannings- og forskningsdepartement. (1996). *Læreplanverket for den 10-årige grunnskolen*. Oslo: Nasjonalt læremiddelsenter.

Imsen, G. (2012). *Elevers verden - innføring i pedagogisk psykologi*. Oslo: Universitetsforlaget.

Imsen, G. (2009). *Lærerens verden - Innføring i generell didaktikk*. Oslo: Universitetsforlaget.

Ingvaldsen, B., & Kristensen, I. (2008). *Makt og menneske - Historie 10*. Oslo: Cappelen Damm AS.

Internet movie data base. (2013). *Pionér*. Hentet 23, 04, 2014 fra imdb.com:
http://www.imdb.com/title/tt2369205/?ref_=nv_sr_1

Johnsen, E. B., Lorentzen, S., Selander, S., & Skyum-Nielsen, P. (1997). *Kunnskapens Tekster - Jakten på den gode lærebok*. oslo: Universitetsforlaget.

Kirke- og undervisningsdepartementet. (1974). *Mønsterplan for grunnskolen*. Oslo: Aschehoug.

Kjeldstadli, K. (1992). *Fortida er ikke hva den en gang var - En innføring i historiefaget*. Oslo: Universitetsforlaget .

Koritzinsky, T. (2012). *Samfunnskunnskap - Fagdidaktisk innføring*. Oslo: Universitetsforlaget.

Larsen, A. (2007). *En enklere metode - Veiledning i samfunnsvitenskapelig forskningsmetode*. Bergen: Fagbokforlaget .

Lund, E. (2011). *Historiedidaktikk - En håndbok for studenter og lærere*. oslo: Universitetsforlaget.

Lund, E., & Indresøvdde, E. (1999). *Innblikk - Historie 10 - Samfunnsfag for ungdomsskolen*. Oslo: Aschehoug.

Norsk Teknisk Museum. (2014). *Olje og gass*. Hentet fra tekniskmuseum.no:
<http://www.tekniskmuseum.no/utstillingene/aktuelle-utstillinger/36-utstillinger/aktuelle-utstillinger/816-olje-og-gass-2>

Sigvartsen, O. N. (2009, Vår). "Den amerikanske katastrofen". *Fremstillingen av den spanske ekspansjonen i Amerika ca. 1492- 1550 i britiske lærebøker*. Bergen.

Skjønsberg, H. (2008). *Underveis - Historie 10 - Samfunnsfag for ungdomstrinnet*. Oslo: Gyldendal Undervisning.

Skjoldbjærg, E. (Regissør). (2013). *Pioneer* [Film].

Skrunes, N. (2010). *Lærebokforskning - En eksplorerende presentasjon med særlig fokus på Kristendoms-kunnskap, KRL og Religion og etikk*. Oslo: Abstrakt forlag.

Strindhaug, J., & Haagenen, P. (2008). *Makt og menneske - Geografi 10*. Oslo : Cappelen Damm AS.

Sveen, A., & Aastad, S. (1989). *Inn i atomalderen - Historie 3*. Oslo: J.W. Cappelens Forlag AS.

Tønnesson, J. L. (2002). Kritikkløse Lærebøker? . *Historisk Tidsskrift* , 395-408.

Tornås, S., & Solberg, O. (1976). *Global - Geografi og historie for ungdomsskolen - Norden* . Oslo: Gyldendals Norsk Forlag AS.

Underveis. (2008). *Underveis*. Hentet 18. mars, 2013 fra gyldendal.no:

http://web2.gyldendal.no/underveis/html/les_mer_om.html

Utdanningsdirektoratet. (2011). *Generell del av læreplanen*. Hentet 19, 4, 2014 fra udir.no:

<http://www.udir.no/Lareplaner/Kunnskapsloftet/Generell-del-av-lareplanen/Det-arbeidande-mennesket/#a4.5>

Utdanningsdirektoratet. (2013). *Læreplan i samfunnsfag - kompetansemål*. Hentet 13 mars, 2014 fra

[udir.no: http://www.udir.no/kl06/SAF1-03/Kompetansemaal/?arst=98844765&kmsn=583858936](http://www.udir.no/kl06/SAF1-03/Kompetansemaal/?arst=98844765&kmsn=583858936)

Vedlegg

BOK	Tekstinnhold	Spørsmål og oppgaver	Bildebruk
<p>Global – Geografi og historie for ungdomsskolen - Norden (1976). Gyldendal</p>	<p>Omfang: 10 s.</p> <p>Kapittel/ Deloverskrifter:</p> <p>Fjellet og oljen</p> <p>Jordas oppbygning: Jordskorpe, mantel, kjerne, forvitring, generelt om hvordan tiden fører til at olje blir til.</p> <p>Bruk og behandling av oljen: Forskning, forandringer i samfunnet, oljen mye og si for verdens matvareproduksjon, olje og gass: energikilder, omdiskuter hvordan man skal få oljen til land, ledning, skip, Ekofisk, råolje, raffinering</p> <p>Norge og oljen: Oljen kan komme til å bety mye for landet vårt økonomisk, staten leier ut feltene, Norge har lånt penger, NORSK HYDRO, 70 til 80 millioner tonn olje. Pr år fra 1980. Arbeidsplasser, forbruk, varmekraftverk,</p> <p>Olje og forurensning: Baksiden av medaljen, trussel mot livet i havet og i luften, grise til vannet, trykk, skip kan kollidere, gå på grunn, oljeindustrien er den verste luft og vannforurenseren vi har, giftige gasser i luften, renseanlegg.</p>	<p>Spørsmål: 8 spørsmål om oljen. Varierer fra spørsmål som man kan finne svar på i teksten, til spørsmål som fører til egen tenkning og refleksjon (en slags differensiering?)</p>	<p>Tegninger/silhuetter:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1.Oljeboring under havet (de forskjellige lagene) 2.Jordas oppbygning (lagene). 3.Bergartene, lag som fører til at det oppstår olje 4.Boretårn med brennende gass Oljeboringsplattform <p>Fotografi: Barn som pirker i oljesøl med pinne.</p>

BOK	Tekstinnhold	Spørsmål og oppgaver	Bildebruk
<p>Inn i atomalderen (1989). Cappelen</p>	<p>Omfang: 7-8 s.</p> <p>Kapittel/Deloverskrifter:</p> <p>Velferds-Norge vokser fram. Norge fra 1945 til 1980-årene</p> <p>Oljealderen – Norge fra 1965 til 1980-årene: 1965 borgerlig styre i Norge, godene skulle fordeles jevnt, statlig ansvar, Bortenregjeringen, høyrebølge over landet.</p> <p>Høyrebølgen: Arbeiderpartiet grunnlaget for velferdssamfunnet i Norge, antallet arbeidere mindre og funksjonærer og serviceyrker større, høyre: skattelettelse, mindre offentlige utgifter, høyre tok mange stemmer på Vestlandet på grunn av oljen, oppslutning rundt FRP (1988), Arbeiderpartiet regjeringsmakt i perioder.</p> <p>Olje og nedgangstider: økonomisk vekst ikke bare et resultat av norsk økonomisk politikk og dyktighet, sterk internasjonal etterspørsel etter varer og tjenester, 1969; et merkeår, første skritt på månen og Ola Nordmann inn i oljeeventyret, staten tok styringen på norsk sokkel, grensen satt ved den 62. breddegrad, 1973 (oljekrisen), Opec, Norge produserte olje selv, ikke</p>	<p>3-4 spørsmål som går direkte på oljen (slutten av kapittelet).</p> <p>Oppgaver: 2 oppgaver som går på olje: hvorfor er det mulig å finne olje og gass i Nordsjøen?</p> <p>Miljøskadene i Norge.</p>	<p>Fotografier:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Bilde av en plakate av Trygve Bratteli 2. Bilde av Anders Lange. 3. Bilde av Kåre Willoch og Gro Harlem Brundtland 4. Bilde av Carl I. Hagen 5. Bilde av plattformer på Ekofisk-anlegget 6. Bilde av den veltede oljeplattformen "Alexander Kielland" fra 1980. <p>Illustrasjon: mann som bærer stokker med hoder på (ikke forklart).</p> <p>Tabeller: mandatfordelingen på Stortinget 1965-1985</p>

	<p>så hardt rammet, store lån fra utlandet, hjulene i gang, unngå arbeidsløshet, oljevirkosomheten hadde sine skyggesider, forurensning og ulykker, Arbeiderpartiet vanskelige tider på stortinget, 1981 (høyre), lettere å låne penger (jappetid?), 1986 (AP) innstramming av privat forbruk.</p> <p>Opprør og miljøkriser: negative virkninger på økonomisk vekst, mest i USA, lite i Norge, Vietnamkrigen.</p> <p>Kampen om miljøet: Naturvern, forurensning, miljøskader, lokalmiljø, trafikkproblemer.</p>		
--	---	--	--

BOK	Tekstinnhold	Spørsmål og oppgaver	Bildebruk
<p><i>Innblikk</i> (1999). Aschehoug</p>	<p>Omfang: ca. 5 s.</p> <p><u>Kapittel/Deloverskrifter:</u></p> <p>Norge 1972-2000</p> <p>Oljen forandrer norsk næringsliv</p> <p>Hva om vi skulle finne olje?: 1959, Nederland, tvil, amerikanske oljeselskaper, Midtlinjeavtalen, gunstig for Norge, 1966 (Letingen starter), så mørkt ut, Lillejulaften 1969, Philips, Ekofisk.</p> <p>Oljepolitikken blir til: partiene sammen i oljepolitikken, Norsk statlig oljeselskap: ”Statoil og Norsk Hydro”, staten ha en del, utvinningen ikke går for fort, oljen ikke varer evig, ”Eventyret” ta slutt.</p> <p>Oljeindustrien vokser: Norsk oljeindustri (bearbeidelse av oljen), Petrokjemisk industri, bensin og gjenstander av plast, Mest avanserte i verden, skip til oljevirkosomhet, naturgass, gassledninger, mange arbeidsplasser, kunnskap.</p> <p>Oljeutvinningen er en miljørisiko: Trussel for miljø og mennesker, ut av kontroll, brann, april 1977, Ekofisk-oljeutslipp, katastrofe unngått, 1980 katastrofe), Alexander Kielland havarerer, 139 omkom, største ulykken i Norge etter krigen</p>	<p>8 spørsmål og 6 større oppgaver.</p> <p>De 8 spørsmålene. Går fra enkle til mer omfattende.</p> <p>Oppgavene er mer kartbruk, atlas, sammenligning, diskusjon, tabell osv.</p>	<p>Fotografier:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. første siden: Per Barclay (Gammelt båthus). 2. Bilde av sveising av rør i Nordsjøen (1971). 3. Bilde av den veltede ”Alexander Kielland-plattformen” (1983). 4. Kong Olav på trikken (1973). <p>Kart: midtlinjen, oljefelt og gassfelt</p> <p>Tabell: ”de usikre oljemilliardene”</p> <p>Årsverk etter næring: Primær, industri, tjeneste.</p>

	<p>Hvordan skal oljepengene brukes?: Felles eiendom, senke skatter?, politikere skeptiske, inntekten til fellestiltak: Sykehus, aldersboliger, skoler, veier, flyplasser og kulturtiltak, 1973 (oljekrisen), Motkonjunkturpolitikk, bøndene høyere inntekter, en fjerdedel av statens inntekter fra oljen, tiltak som skulle komme alle til gode.</p> <p>Industriarbeidsplasser forsvinner: Fastlandet stor konkurranse fra oljeindustrien, høyere lønninger i oljen, øking av lønninger, problemer for mange bedrifter, maskiner erstattet mennesker, avindustrialisering, spesielt sterk i Norge.</p>		
--	--	--	--

BOK	Tekstinnhold	Spørsmål og oppgaver	Bildebruk
<p>Makt og menneske (2008). Cappelen Damm</p> <p>Historieboken og geografiboken fra år 10.</p>	<p>Historiedelen:</p> <p>Omfang: ½ s.</p> <p><u>Kapittel/Deloverskrifter:</u></p> <p>Det moderne Norge:</p> <p>Norge blir en oljenasjon</p> <p>Innhold: 1950, Nederland, Tvil, Kontinentalsokkelen, 1966 (letingen starter), Philips, 1969 (Ekofisk, gigantfunn), Verdensmarkedet, Oljenasjon!, oljeplattformer (1970), Statfjord, Største oljefunnet i verden, Arbeidsplasser, Staten, inntekter, økonomisk grunnlag, velferdssamfunnet.</p> <p>Geografidelen:</p> <p><u>Kapittel/Deloverskrifter:</u></p> <p>Jakten på ”det sorte gull”</p> <p>Innhold: -Norge: Alle får del i statlige oljeinntekter-</p> <p>Eventyrlig rikdom, oljefondet, 2000 milliarder, enighet i Norge om hvordan</p>	<p>Historiedelen:</p> <p>To spørsmål:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Når ble det første oljefeltet oppdaget, og hva het det? 2. Hva tror du hadde vært den største næringen i Norge dersom det ikke var blitt funnet olje og gass på norsk sokkel? <p>Geografidelen:</p> <p>Underveis gjennom hele kapittelet dukker det opp spørsmål: Det dreier seg i hovedsak om HVA/HVORDAN-spørsmål, BESKRIV, FORKLAR, STUDERING AV TABELL, SAMMENLIGNING, EKSEMPLER, BEGRUNNELSE AV SVAR,</p>	<p>Historiedelen:</p> <p>Fotografi:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. sort/hvitt-bilde av Oljeboringsplattformen Ocean Viking til kai i Oslo havn. <p>Geografidelen:</p> <p>Fotografier:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Jagerfly over ørkenområde 2. Sleipner A-plattformen 3. Opprørspoliti 4. Konsernsjef Helge Lund 5. Ledelsen i Gazprom 6. Russisk demonstrasjon 7. Nigeriansk gutt leger ved gassanlegg 8. Forlatt oljebrønn i Niger 9. Mann ved brennende olje 10. Bevæpnede menn fra ”Bevegelsen for frigjøring av Nigerdeltaet” 11. Olav på trikken

	<p>oljepengene skal brukes, statlig kontroll, 86% av overskuddet går til staten, særegent på verdensbasis slik det er i Norge.</p> <p>-Svart gull- svarte penger? StatoilHydro (2007), 28 land, korrupsjon i Libya, norske selskaper slår hardt ned på korrupsjon, burde ikke alltid takke ja.</p> <p>-Høye oljepriser rammer fattige land hardest- taperne er u-land som må kjøpe råolje, solgt mange varer uten at inntektene har gått opp, vanskelig å begynne med egen industriproduksjon.</p> <p>Bedrifter, Staten og frivillige organisasjoner- Shell is the government, and the government is in a shell, tjene penger, ødeleggelse av miljøet, grunnleggende menneskerettigheter blir brutt.</p>	<p>Underveis dukker det også opp oppgaver som er større og av høyere vanskelighetsgrad. Sammenligninger og egen refleksjon er her vesentlig.</p>	<p>12. Oljeplattformer 13. Sjåhen av Iran 14. Ayatolla Khomeini 15. Døde barn etter giftgassangrep i 1988 16. Saddam Hussein 17. Oljefelt i brann</p> <p>Kart:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. BTC- rørledningen (Midtøsten) 2. Korrupsjon på verdensbasis 3. Nigeria på afrikansk kart 4. Sudan på afrikansk kart <p>Illustrasjoner: LOGO: Opec, BP, Shell, CIAs emblem Russlands flagg Nigerias flagg Iraks flagg Irans flagg Sudans flagg</p> <p>Maleri: Propaganda Saddam Hussein</p>
--	---	--	---

BOK	Tekstinnhold	Spørsmål og oppgaver	Bildebruk
<p><i>Underveis</i> (2008). Gyldendal</p> <p>Historieboken fra år 10 og geografiboken fra år 9.</p>	<p>Historie 10:</p> <p>Omfang: 8-12 s.</p> <p>Kapittel/Deloverskrifter:</p> <p>Fra ruinbyer til velferdsstater</p> <p>Norge og oljen: Norge: unntak på 70 og 80-tallet god økonomi, rikdom strømmet inn over landet, fra et vanlig ganske velstående land til et av de absolutt rikeste i verden, Oljeeventyr, olje, gass, fisk, delelinjen, ikke mange visste hvor mye olje som var i Nordsjøen, 1969, gass, oppvarming.</p> <p>Hvordan få pumpet opp oljen? Olje ikke typisk for Norge (noe oljesjeiker drev med), lite kunnskap i Norge, kapital, utenlandske firmaer, kompetanse, skatter avgifter, statlig, 1972, Statoil, Norsk Hydro, Oljeeventyr, fra båtbygging til plattformbygging, norske jobbe på egenhånd, eventyr for Stavanger, oljehovedstad, Statoils hovedkvarter, enorm vekst.</p> <p>Verdiene går til himmels: Oljekrisen 1973, økonomisk krise i Vest-Europa, bedrifter konkurs, et land som tjente på krisen: Norge, for alvor begynte å</p>	<p>Historie 10:</p> <p>Slutten av kapitlet:</p> <p>3 ”husker du”-oppgaver som omhandler den norske oljen.</p> <p>1 oppgave som omhandler</p> <p>Geografi 9:</p> <p>Spørsmålene: 9 ”husker du” oppgaver som omhandler spørsmål fra teksten.</p> <p>5 ”spørsmål” som man kan svare på ved hjelp av teksten.</p> <p>8 større oppgaver som enten går ut på gruppediskusjon, egen tenkning, kildesøking eller bruk av internett osv.</p>	<p>Historie 10:</p> <p>Fotografier:</p> <p>1. Fotografi av en oljeplattform i Nordsjøen.</p> <p>2. svart/hvitt-bilde av nordmenn som går på ski.</p> <p>Faktabokser:</p> <p>Kort om oljeeventyret</p> <p>Ingen ufarlig virksomhet</p> <p>Fakta om olje- og gassnæringen</p> <p>Oppsummering – Årsak/virkning: Mot slutten kommer et spørsmål som blir besvart med punkter. Dette for å oppsummere delkapitlet.</p>

	<p>pumpe opp olje, søkkrike oljelandet Norge kunne støtte bedriftene, flere lærere, leger, sosialarbeidere i Norge (færre i resten av Europa), dårlig med resten av næringslivet, nedgangsperiode på midten av 80-tallet (1986), oljeprisen opp og ned, mindre avhengig av olje og gass, flere ben å stå på.</p> <p>Geografi 9:</p> <p>Omfang: 10-11 s.</p> <p><u>Kapittel/</u> <u>Deloverskrifter:</u></p> <p>Energi og energiproduksjon</p> <p>Olje og gass på den norske kontinentalsokkelen: 1970-årene Norge oljenasjon, enorme verdier, forme samfunnsutviklingen i lande vårt de siste 40 årene, norsk stat kontroll, avtaler med Sverige, Danmark og Storbritannia, kontinentalsokkelen, midtlinjepriippet, tre ganger større enn fastlands-Norge, ingen visste hvor mye som fantes, prøveboring, rik på olje og gass.</p> <p>Utbygging og produksjon: Nordsjøen norske oljeeventyret startet, 1969, Ekofiskanlegget, 1971 startet</p>		<p>Geografi 9:</p> <p>Fotografier:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Melkøya 2. Trollplattformen 3. Opprydding etter oljesøl i fjæra <p>Kart: kart som viser Olje og gassfelt på den norske kontinentalsokkelen.</p> <p>Tegninger: Prinsippskisse av et varmekraftverk</p> <p>Faktabokser:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Nettoeksportør 2. investeringer 3. Statoil og Hydro slått sammen 4. Trollplattformen 5. Verdens største oljeutblåsning MEXICO 6. Mongstad 7. Varmekraftverk
--	---	--	---

	<p>oljeproduksjonen, liten i starten pga lastes over på tankskip, storproduksjon etter 1975- ledning, siden 1970 mange nye funn, Statfjord, Troll, Midgard, Haltenbakken, Ormen lange.</p> <p>Boring i nord: Nordligere områdene mindre undersøkt enn sør, Snøhvitfeltet, Gass, sikkert å finne mer olje og gass i Barentshavet, viktige fiskeressurser, viktig tema i politisk debatt.</p> <p>Olje- og gassproduksjon i dag: 2005: 50 felt, 3 millioner fat olje hver dag, et fat: 159 liter, 90% av norsk olje blir eksportert, verdens tredje største eksportør av olje og gass.</p> <p>Hvor lenge vil oljen og gassen vare?: Lagerressurs, slutt om relativt kort tid, produsert fram til 2050, men da vil produksjonen være mindre enn i dag, gass lenger enn olje.</p> <p>Sysselsetting, inntekter og samfunnsutvikling: 2005: 30.000 personer i olje og gassproduksjon, 80 000 personer i oljebransjen, 4% av arbeidsplassene i Norge, siste 40 år: 5000 milliarder kroner, Norges største næring, 25% av verdiskapningen i primærnæringen, 47%</p>		
--	--	--	--

	<p>av all norsk eksport, 35 ganger mer enn eksportverdien av fisk.</p> <p>Statens inntekter og bruken av oljepengene:</p> <p>Enorme inntekter, skatter, avgifter, aksjer: Statoil og Hydro, mye å si for Norges økonomiske vekst, Oljefondet, 1990.</p> <p>Olje, gass og miljø:</p> <p>Vanskelig å drive virksomhet i havet, bølger 20-30 meter, utslipp tok livet av fisk, Bravo-ulykken 1977, 8 dager før den ble stanset, DE STØRSTE MILJØPROBLEMENE SKJER NÅR VI BRUKER OLJEN, gass forurenses minst, Mange mot gassproduksjonen pga CO2 utslipp,</p>		
--	---	--	--